

İSLAMOFOBİYAYA QARŞI MÜBARİZƏ “DİN VƏ TERROR” MÜSTƏVİSİNDƏ

*Elçin CABBAROV,
filologiya elmləri namizədi*

AÇAR SÖZLƏR: *Quran, din, terror, şəhid.*

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: *Коран, религия, террор, шахид (мученик).*

KEY WORDS: *the Quran, religion, terror, martyr.*

Məqalədə “din və terror” kontekstində müasir terrorun genişlənmə tendensiyası araşdırılır, onun islamofobiya istiqamətinin sosial-siyasi amilləri xarakterizə edilir. Elmi-nəzəri mövqə, ümumiyyətlə, terrora qarşı mübarizə məsələləri müstəvisində əsaslandırılır, bu bazada islamofobiya ilə mübarizənin əsas xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilir.

Müasir dünyanın geosiyasi maraqları qətiyyətlə göstərir ki, onun ünvanlı siyasi ambisiyalara və tendensiyalı strateji tərəfdaşlığa bağlantısı təhlükəsizlik haqqındakı hər cür vədlərdən daha vacibdir. Bu motiv üzərində köklənmiş ictimai-siyasi həyat terrorun forma və niyyət cəhətdən inkişafına, hətta müharibə mahiyyəti almasına nail olmuşdur. Uyuşdurucu və psixotrop maddələrin, hərbi silahların, enerji daşıyıcılarının, hətta nüvə və bakterioloji silah elementlərinin qeyri-qanuni dövriyyəsi, kosmosa və Arktikaya tuşlanmış arzu və niyyətlər terrorçuluq sisteminin maliyyələşdirilməsi məsələlərinə xüsusi təsir göstərdiyindən, terror qitələrarası xarakter almışdır. Buna görə də onunla mübarizə ümumdünya xarakteri qazanmış, eyni zamanda xeyli də çətinləşmişdir.

Müasir terrorun kompleks özəl xüsusiyyətlərindən biri onun həm Xeyir, həm də Şər tərəfində yer almasıdır. Çünki hazırda hər iki tərəf məhz qorxu hissi ilə manipulyasiya edərək, cəmiyyətin idarəçiliyi işinə müdaxilə etməkdə israrlıdır. Terrora qarşı mübarizənin bir çətinliyi də bundan irəli gəlir. Digər çətinlik isə terrorun mahiyyətindəki siyasi amilin tədricən iqtisadi amillə yerdəyişməsidir. Məsələnin kədəri ondadır ki, hər iki tərəf öz ideyası, məqsədi və maraqlarından çıxış edərək terror törətməkdən çəkinmir, hətta terrorçunun müsbət qəhrəman imicini yaratmaqda xüsusi fəallıq və səxavətli “sahib” xarakteri göstərir. Terror və terrorçuluğa münasibətdə ikili standartların mənşəyində məhz bu tipli ziddiyyətlər durur. Başqa bir xüsusiyyət də diqqət çəkməkdir: bəzi dövlətlər terrorla daha amansız mübarizə aparmaq fikrindədir (ABŞ, Rusiya, Türkiyə və s.), Avropanın bir çox ölkələri isə insan hüququ və humanizm ideyalarına əsaslanaraq terrora qarşı mücadilədə yumşaq nümayiş etdirirlər, hərbi potensialdan tam istifadəyə imkan verməməyə çalışırlar və belə bir “yumşaq davranış” dünya birliyinə də tövsiyə edirlər. Bu da müasir antiterrorun ictimai-siyasi reallıqlarındandır və terrorla mübarizəyə öz mənfi təsirini göstərir. Bəzi dairələr terrorla mübarizə forması kimi “terror” termininin ictimai-siyasi leksikondan çıxarılması fikrini irəli sürülər, yəni söz işlədilmədikcə yaddan çıxacaq, onun ifadə etdiyi əmələ də maraq tədricən azalacaq, beləliklə, problemə son qoyulacaqdır. Bu yanaşmanın da faydasına güman azdır.

Müasir dövrün bazar iqtisadiyyatının formalaşdırdığı maraqlar dairəsi daha sevilən, cazibədar, eyni zamanda daha qəddardır, ona görə də **dünya bu gün ticarətin iqtisadiyyatı ilə məşğuldur**,

istehsalın iqtisadiyyatı arxa plana keçmişdir. Ona görə də dövlətlərarası münasibətlər bu tezis üzərində biçimlənir. Beləliklə də, yaranmış vəziyyət xammal bazarı uğrunda mübarizə üzərində köklənmişdir. Müasir istehlak sivilizasiyasının maddi-mənəvi dəyərlər sistemində xammal maraqları / təbii sərvətlər düşkünlüyü tez-tez qarşı-qarşıya gəldiyi üçün *demokratiya və ədalətin prinsipləri deyil, hərbi-iqtisadi güc, siyasi təkəbbür, yeni formatda xərac yığmaq* formaları önə keçmişdir. Terror bu formalarla ittifaqdadır.

Beləliklə, *dünyəvi elm* terrorun kökündə sözün ən geniş mənasında mədəni-psixoloji tənəzzül faktının durduğunu qətiyyətlə təsdiqləyərək, ona qarşı mübarizəni dünyada mənfi sosial reallıqların genişlənməsi və dərinləşməsinə qarşı mübarizədən başlamağı tövsiyə edir.

Problemə münasibətdə ekstremist *dini dünyagörüşün* məntiqi isə belədir:

a) Cəmiyyətin formalaşmasında dinin rolu böyükdür, buna görə də ekstremist ideya sahibləri insanın xarakterindəki *ifratçılığa meyillənmək* hissindən istifadə edərək bəşəriyyət üçün terror kabusu bəlası yaratmışlar;

b) Ekstremist düşüncəliyə görə, din öz mənsubu olmayanlar arasında ziddiyyət salmaqda maraqlıdır;

c) Dindəki, ümumiyyətlə, himayə etmək hissi ən radikal addımları həm dünyəvilik, həm də dinilik baxımından müdafiə etməyi dəstəkləyir.

Bir hədisdə nəql olunur: “Əgər bir zaman Dəccal zühur edərsə və mən də sizin aranızda olaramsa, sizin köməyiniz olmadan mən özüm hər birinizi ondan qoruyacağam. Ancaq Dəccal zühur edərkən, sizin aranızda olmaramsa, hər kəs özünü qorumalıdır...” [1].

Terror bu günün dəccalıdır!

Beynəlxalq münasibətlər sistemində iqtisadi-siyasi maraq dairələrinin genişlənməsi müasir terrorun mahiyyətinə prinsiplə əlavələr etmişdir. Bu əlavələrdən biri “İslam terroru” anlayışı ilə bağlıdır. “İslam terroru” termini ilə xüsusi fərqləndirilən və təbliğ olunan bu ifadə, ümumiyyətlə, dünya ictimaiyyəti tərəfindən birmənalı qəbul olunmur. Onu təkzib edənlər arasında etnik-dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq bütün təbəqədən və cəmiyyətdən insanlar var. Elm də bu mövzuya münasibətdə tendensiyalı yanaşmanı rədd edir. Əvvəla, ona görə ki, İslam dini dünyagörüşü və mədəniyyət ifadəçisi və daşıyıcısı kimi özü hər cür terror üsuluna qarşıdır. *İkincisi*, dini mənsubiyyətindən asılı olmayaraq, dünyanın mötəbər teoloqları və dini liderləri heç bir dini, o cümlədən İslam dinini terrorla əlaqədə təqdim etmir. Üçüncüsü, belə mövqe başqa dinlərə “xüsusilik” təyini yapışdırır ki, o halda tolerantlıqdan, çoxmədəniyyətlilikdən söhbət gedə bilməz. Bu, səmavi dinlərin mahiyyətinə zidd fikirdir.

Terror probleminin qədimliyini və dərinliyini bəzi ilahiyatçılar İblislə əlaqələndirirlər [2]. Adəm oğulları Qabil və Həbil arasındakı həsədçilikdən yaranan qardaş qatilliyi əsasında belə mühakimə yürüdü ki, ekstremist duyğular fani dünyanın mahiyyətindədir və o, həm də terrorun törədicisidir. Bidət əhli xaricilər, qədərliyə iradə azadlığı və tale qarşısında mütləq məsələləri ilə əlaqəli fərqli mövqeləri, həmçinin dini elitəni təmsil edən şəxslər arasında hakimiyət uğrunda qarşıdurmalar terrorun oxşarlarını xatırladan amillərdir. “Əl-Maidə” surəsindən bu fikrin əsaslarını duymaq mümkündür [3].¹

1 27. (Ya Rəsulum!) Onlara Adəmin iki oğlunun əhvalatını olduğu kimi söylə. Onlar qurban gətirdikləri zaman birinin qurbanı qəbul

Bu tipli fikirlərə və hadisələrə digər səmavi dinlərdə də rast gəlinir. Hətta bəzi radikal düşüncəli din adamlarına elə gəlir ki, terrorçular İsa məsihin öz dini uğrunda mücadilə aparmaq işini davam etdirənlərdir. Göründüyü kimi, cəmiyyətin düşkünlüyü barədə həyəcan təbili çalanlar arasında dünyəvi elm adamları ilə yanaşı, teoloqlar da var. Bu məsələdə hər iki səmavi dinin mənəvi cəhətdən, demək olar ki, eyni məxrəcə gəlməsi terrorla mübarizənin gələcəyi üçün nikbin və səmərəli perspektiv vəd edir. Lakin hazırda İslam dinini terrorla ittifaqda ittiham edərək islamofobiyanı yayan ictimai-siyasi fikir sahibləri də var. Onlar örnək kimi Qərb dünyasında «assasinlər»², Şərq aləmində isə «həşişçilər», «xaşxaşilər» kimi tanınan şiə İsmaililər məzhəbinin Nizarilər qoluna mənsub hərbi qruplaşmanı görk edirlər [4]. Bu barədə geniş yayılmış fikir, əsasən, alman şərqsünası Avqust Müllerin qənaətləri ətrafında dolaşır və müvafiq müddəalar bu və ya digər formada hələ də təkrarlanmaqdadır [5].

Vaxtilə xristian Avropasında şüurlu surətdə formalaşdırılaraq yaşadılan bu yanaşmaya Azərbaycan ictimai-fəlsəfi fikrində də rast gəlinir və Həsən əs-Sabbah həmin “terrorçu birləşmənin başçısı”, Nizarilərə isə terrorçu kimi baxılır; bu gün təbliğ olunan “İslam terroru” anlayışına xaşxaşilərin tarixi ilə qədimlik ruhu verməyə ciddi-cəhd göstərilir. Lakin bu məsələ ilə bağlı yeni tədqiqatlar həmin fikirləri təkzib edir.³

edilmiş, digərininki isə qəbul olunmamışdı. (Qurbanı qəbul olunmayan Qabil qardaşı Habilə) demişdi: “Səni mütləq öldürəcəyəm!” (Habil ona) belə cavab vermişdi: “Allah yalnız müttəqilərdən (qurban) qəbul edər!”

28. Sən məni öldürməkdən ötrü mənə əl qaldırsan da, mən səni öldürmək üçün sənə əl qaldıran deyiləm. Mən aləmlərin Rəbbi olan Allahdan qorxuram.

29. Mən istəyirəm ki, sən (məni öldürməklə) mənim də günahımı öz günahınla birlikdə üstünə götürəsən və beləliklə də, Cəhənnəm sakinlərindən olasan. Zalımların cəzası budur!

30. Nəfsi onu (Qabili) qardaşını öldürməyə sövq etdi, onu (Habili) öldürdü və bununla da zərərcəkənlərdən oldu.

32. Buna görə də İsrail oğullarına (Tövratda) yazıb hökm etdik ki, hər kəs bir kimsəni öldürməmiş (bununla da özündən qisas alınmağa yer qoymamış) və yer üzündə fitnə-fəsad törətməmiş bir şəxsi öldürsə, o, bütün insanları öldürmüş kimi olur. Hər kəs belə bir kimsəni diriltse (öldürmədən qurtarsa), o, bütün insanları diriltmiş kimi olur. Bizim peyğəmbərlərimiz onlara (İsrail oğullarına) açıq möcüzələr gətirmişdilər. Bundan (bu möcüzələrdən) sonra da onların bir çoxu yer üzündə (küfr, qətl və cinayət etməklə) həddi aşdılar.

33. Allaha və Peyğəmbərinə qarşı vuruşanların, yer üzündə fitnə-fəsad salmağa çalışanların cəzası ancaq öldürülmək., yaxud da yaşadıkları yerdən sürgün olunmalıdır. Bu (cəza) onlar üçün dünyada bir rüsvayçılıqdır. Axirətdə isə onları böyük bir əzab gözləyir.

2 İngilis dilindən tərcümədə *qatil* mənasını ifadə edir.

3 İsmaililiklə dərinədən məşğul olan tədqiqatçı-alimlər xaşxaşiləri terrorçu qiyafəsində təqdim edən elementlərin uydurma olduğunu bildirirlər. Buna əsaslanırlar ki, I Səlib yürüşündə müsəlman dünyası məğlub olsa da, xaçlılarla hərbi-diplomatik mübarizə davam edirdi. Belə bir çətin zamanda sünni-şiə qarşıdurması da ismaililərin əleyhinə işləyirdi. Səlcuqların və sünni teoloqların öz opponentlərini xalqın gözündən salmağa üçün «xaşxaşilər» epitetini ortaya atmaları Nizarilərlə düşmənçilik edən xaçlılar üçün də əlverişli təbliğat faktı idi. Beləliklə, XII əsrdən başlayaraq Avropa salnaməçilərinin və səyyahlarının dilində ərəbdilli “həşişi” leksik vahidindən törəmə söz kimi «həşişçilər» termini geniş yayılmışdı. Az itki vermək hərbi taktikasına əsaslanmaq, günahsız qan tökməmək, rəqibi hamının gözü qarşısında qətlə yetirib qaçmamaq anlayışı ilə ədalətin təntənəsini nümayişkarana sübuta yetirmək, ələ keçirdikdə öz ölümünü mərdliklə qarşılamaq ruhunda hərtərəfli hərbi-mənəvi təlim keçən, gizli və qəfil hücumları döyüş taktikasına çevirən həşişçilərin həyat və fəaliyyətləri barədə xeyli uydurmaların yaradılıb yayılması, o dövrün informasiya müharibəsinə xidmət edirdi. Səyyah adı ilə Vatikanı casusluq xidməti göstərən Marko Polonun məxsusi qara

İslamofobiya ətrafında aparılan müzakirələrdə «İslam terroru» termininin tez-tez xatırladılması, «Allahu-əkbər» alqışının kontekstdən çıxarılaraq antifenomen enerji ilə yayımlanması üsulundan və intihar formatında terror törədənlərin ictimaiyyətə müsəlman üçün müqəddəs olan obrazda – şəhid (bəzən *kamikadze*)⁴ ifadəsi ilə təqdiminə geniş yer verilir. Lakin intihar edərək terror aktı törədənlərin uca şəhid adı, müqəddəs yapon əsgəri kimi portretləşdirilməsi, dolayısı ilə terrorçunu mədh etməkdir, problemə bu tip yanaşma tərzii həm elmi-dini, həm də ictimai-siyasi baxımdan qəbul oluna bilməz. Dini əzabkeşlik müstəvisində islamofobiyanın qabardılması dünyanın bəzi regionlarında gedən qarşıdurmalara İslam dini rəngini qatmaqla onun coğrafiyasını genişləndirmək, bu dinin gələcəkdə ictimai-siyasi sistem quran amil olması barədə qorxulu fantaziyaları yayıb, ona qarşı beynəlxalq əks-təbliğati gücləndirmək niyyətindən, siyasi ambisiyaları həyata keçirmək intriqasından başqa heç nə deyildir.⁵

fantaziyalarından sonra isə həşişçilərin adı daha qorxunc aktlarla hallanmağa başlanmış və günümüzədək gəlib çataraq, bir növ, legitimləşmişdir. Nizərlərin belə imici həm antiislamçılığa, həm də xaçlılara, ümumiyyətlə, o dövrün latın Şərqiində strateji maraqları olan Avropa üçün faydalı idi. Bəzi tədqiqatçılar Avropa subyektivizminə əsir olaraq Həsən əs-Sabbahın “*Biz sadəcə bir insanı öldürməklə kifayətlənməyib, min nəfərin də qəlbinə qorxu toxumları əkəcəyik*”, – fikrinə şərh verib, onun terror vasitəsilə ictimaiyyət arasında qorxu hissi yaymasını sübut etməyə cəhd göstərirlər. Halbuki onun hədəfi ideya düşmənləri və günahı olan insanlar idi və “qorxu toxumu” fikri onlara münasibətdə işlədilmişdi. O, sırası xalqı qorxu içində saxlamaq üçün cinayət törətmirdi. Onların Avropadakı müzdlü qatillik fəaliyyətlərində də hədəf xalq kütləsi deyildi. İslam dininin həyatın qanunu olduğu bir dövrdə nəhaq qan tökərək “günaha batmaq” əqidəsi ilə yaşamaq, müsəlmanın rəğbətini qazanmaq baş tutacaq iş deyildi və İslam ictimaiyyəti tərəfindən məqbul qarşılanmazdı [6].

4 Şəhid terrorçu termini siyasiləşdirilmiş din mövzusunda qaynaqları. Bəzən *terrorçu-kamikadze* və s. ifadə də işlədilir; Azərbaycan dilində “intihar terroru” termini uyğun ola bilər.

5 “İslam terrorçuları” adı ilə təşkil olunan qanundan kənar silahlı birləşmələrin fəaliyyət zonası təcridən müsəlman dünyasının içərilərinə doğru genişlənməkdədir. *Terrora qarşı mübarizə pərdəsi altında İslam dinini İslam aləmi ilə qarşı-qarşıya qoymaq, beynəlxalq terror təhlükəsini dünyanın başqa regionlarından sıxışdırıb, müsəlman Şərqiində istiqamətləndirmək terrorla mübarizə kimi qəbul edilə bilməz.* Həmçinin “İslam dini və terror” mövzusu ətrafında ictimai-siyasi sözbəzlilik də genişlənməkdədir. Mövzu ilə əlaqədar işlədilmiş eyni mənşəli əlavə terminlər də var ki, onlar da həm teoloji, həm də politoloji baxımdan ciddi etirazlarla qarşılanırlar. Müxtəlif dillərdə «İslam terroru» anlamında tirajlanan ifadənin, yaxud bu leksik vahiddən qaynaqlanan “qohum” ifadələrin işlədilməsi qeyri-elmidir. İslam dini pərdəsi altında terrorçuluq edənləri, məsələn, “terrorçu - münafıqlar”, “münafiq terroru” terminləri, yaxud da bu leksik vahiddən, onun mənə tutumundan qaynaqlanan digər söz və ya söz birləşməsindən qaynaqlanan yaxınmənalı sözlərlə ifadə etmək mövzunun təbiətinə uyğun gələ bilər. Qurani-Kərimdən [3] bəzi seçmə surə-sitəllərə heç bir şərh vermədən fikrin məntiqinə, potensialına və perspektivinə diqqət edək:

Tovbə surəsi: 56 (Münafıqlar) sizdən olmaya-olmaya mütləq sizdən olduqları barədə Allaha and içərlər. Lakin onlar (əslində sizin onları öldürməyinizdən ehtiyat edən, buna görə də zahirən özlərini müsəlman kimi göstərən) qorxaq bir zümrədir.

Tovbə surəsi: 57 Əgər onlar bir sığınacaq və ya (gizlənmək üçün) mağara, yaxud girməyə bir dəşik (yer) tapsaydılar, tələsik ora üz tutardılar.

Həsr surəsi: 13 (Ey möminlər!) Onların (münafıqlarla yəhudilərin) ürəklərinə qorxu salan Allahdan çox sizsiniz. Bu isə onların (Allahın əzəmət və heybətini) anlamaz bir qövmlərdədir.

Həsr surəsi: 14 Onlar (münafıqlarla yəhudilər) hamılıqla sizə qarşı ancaq möhkəm şəhərlərdə (kəndlərdə), yaxud divar arxasında (qala içərisində) olarkən döyüşərlər (başqa şəraitdə sizinlə vuruşmağa cürət etməzlər). Onların öz aralarındakı vuruşmaları (və düşmənçilikləri) isə çox güclüdür. (Ya Peyğəmbər!) Sən onların əlbir olduqlarını güman edirsən, lakin onların qəlbləri dağınmıqdır. Bunun səbəbi onların ağılsız bir qövm olmalarıdır.

Beləliklə, islamofobiya istiqaməti müasir terrorun yeni bir əlaməti kimi nəzərə çarpır.

Hazırda islamofobiya müstəvisində «davakar İslam» anlayışı çox geniş işlədilir və bununla da “İslam terrorçuluğu” beyinlərə yeridilərək, insanlara İslam dinindən qorxmaq kompleksi aşılır. Bunun bariz nümunəsini bir çağırış-informasiyanın nümunəsində dərk etmək mümkündür. KİV-in məlumatına görə, 2018-ci ilin 10-11 mart günlərində Böyük Britaniyada yayılmış anonim bir broşürdə aprel ayının 3-ü “Müsəlmanların cəzalandırılması” günü elan edilmişdir. İslamofobiyanın əsiri olan müəlliflər “bal” sistemi ilə xristian vətəndaşları antimüsəlman fəaliyyətə təhrik etmişlər: müsəlman qadının başından çarşabını dartıb yerə atmaq – 25 bal; müsəlmanı öldürmək – 500 bal və s. formatlar tövsiyə olunmuşdur. Çağırışda təqdim olunan cəza tədbirləri siyahısında (müsəlmanın üzünə kimyəvi turşu atmaq; müsəlmanı döymək; elektrik cərəyanı ilə müsəlmana cəza vermək; tapança, bıçaq vasitəsilə müsəlmanı öldürmək, yaxud da avtomobili müsəlmanın üzünə sürmək; məscidə bomba atmaq; Məkkəni partlatmaq) terrora təşviq qabarıq nəzərə çarpır [7].

Uzun illər davam edən ciddi-cəhd nəticəsində hazırda dünyada üç İslam dini anlayışı dartışılır: **SÜNNİ – ŞİƏ – DAVAKAR İSLAM**. Və bu kontekstdə islamofobiya dini-siyasi düşüncə səviyyəsinə yüksəldilmişdir. Onun qarşısını almaq üçün “sülh quşları” sadəcə “tədbir keçirib sözdə orta məxrəcə gəlmək” üsulundan, hər bə canavarları isə “qana-qan” çağırışından istifadə edirlər. Almaniyada, İspaniyada və bəzi digər ölkələrdə məscidlərdə axtarışlar aparmaq, cümə xütbələrinin mətnlərini nəzarətə götürmək, hətta çimərlikdə günəşlənən hicablı qadınları geyimlərini zorla dəyişməyə vadar etmək, müsəlman təşkilatlarını qapatmaq və s. buna bənzər primitiv mübarizə üsulları ilə fəaliyyət güclənməkdədir. İslamofobiya ilə bu, yaxud buna bənzər formalarla mübarizə aparmaq dünyada ənənəvi şovinizmin, xüsusilə də total nasional şovinizmin baş qaldırmasına gətirib çıxara bilər. Bu halda terror daha da amansızlaşar, qlobal etnik-dini qarşıdurmaya səbəb olar. Bütün bunlar göstərir ki, islamofobiyanın əsaslandığı, həm də törətdiyi şizofrenik qorxu cəmiyyətdə ancaq amansız qisasçılıq ehtirasını alovlandırmağı bacarmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2016-cı ilin aprel ayının 14-də İstanbulda İslam Əməkdaşlıq Təşkilatının XIII Sammitinin birinci sessiyasındakı çıxışında Azərbaycan dövlətinin bu problemlə əlaqədar mövqeyini belə ifadə etmişdir: “...Bu gün dünyada islamofobiya ciddi təhlükələrdən biridir. Biz bu tendensiyanı qətiyyətlə pisləyirik. Əslində İslam sülh, mərhəmət, dözümlülük, ədalət dinidir. İslamı terrorla eyniləşdirmək isə səhv və qərəzli yanaşmadır. Terrordan ən çox əziyyət çəkən elə müsəlman ölkələridir”.

Qeyd olunduğu kimi, problemin çox təhlükəli perspektivi odur ki, hazırda islamofobiya

Nisa surəsi, 145: (Ya Rəsulum!) Əlbəttə, münafıqların yeri Cəhənnəmin ən aşağı təbəqəsindədir. Sən heç vaxt onlara yardım edən tapmazsan!

Bəqərə surəsi, 9: Onlar elə güman edirlər ki, (qəlblərində olan küfrü gizlətməklə) Allahı və möminləri aldadırlar. Bilmirlər ki, əslində ancaq özlərini aldadırlar.

Bəqərə surəsi, 14: Onlar möminlərlə qarşılaşdıqları zaman: ‘Biz də (sizin kimi) iman gətirdik’, -deyirlər. Halbuki öz şeytanları ilə (onları aldadan dostları ilə) təkbətək qalanda: ‘Biz də sizinləyik, biz ancaq (möminlərə) istehza edirik’, -deyirlər.

Furqan surəsi, 63-68: Rəhmanın (əsl) bəndləri o kəslərdir ki, onlar yer üzün-də təmkinlə (təvazökarlıqla) gəzər, cahillər onlara söz atdıqları (xoşlarına gəlməyən bir söz dedikləri) zaman (onları incitməmək üçün) salam deyirlər. Onlar ... Allahın haram buyurduğu cana nəhaq yerə qiyməz (onu öldürməz).

psixologiyası çox məharətlə İslam coğrafiyasına tərəf yönləndirilir. Başqa sözlə, **müasir terror hətta antiterror bayrağı altında da Şərə xidmət etməyi bacarır.**

Ümumiyyətlə, ekstremist təfsir yolu ilə istənilən dindən terror üçün ideya qondarmaq mümkündür. Buna qarşı, ilk növbədə, hər din dünyası öz daxilində əks-təsir cəbhəsi formalaşdırmalı və savadlı, mədəni, müdrik müqavimət göstərməlidir. Öncəliklə islamofobiyanın dini deyil, siyasi anlayış olması barədə təbliğat daha da gücləndirilməlidir. Məhz bu meyarla «İslam terroru» deyilən problemlə mübarizəyə diqqət yetirərkən müasir antiterror formatının səmərəsizliyi aydın olur. Çünki islamofobiyanın ancaq İslam dininə bağlılığı subyektiv mülahizələrlə əsaslandırılır, İslam dininə yanaşmada siyasi-iqtisadi maraqlar qabardılır, beləliklə də, İslam dini mənsublarına qarşı sosial-siyasi sərtlik göstərmək həyatın mənasına çevrildilir. Demokratik dəyərlərin qorunması və insan haqlarına hörmət demagogiyası bu fazada dolayısı ilə qarşıdurma ehtirasının güclənməsinə təkan verir.

Beləliklə, müasir informasiya bolluğu göstərir ki, «İslam terroru» ilə mübarizə adı altında aparılan müasir ictimai-siyasi-hərbi işlər iqtisadi maraqlara xidmət etdiyindən, bu mübarizə situasiyanı sakitləşdirə bilmir, çünki:

1. Mübarizə tərəfkeşlik mövqeyindən aparıldığından, özünümüdafiə sindromu önə keçir və mübarizənin tərəfləri zərbə altına düşür;
2. Dini ad verilən terror – antiterror qarşıdurmasında paralel olaraq bumeranq effekti də fəaliyyətə başlayır və radikal düşüncənin, dini tənəccüliyin, təriqətçiliyin oyanmasına və coşmasına münasib şərait yaradılır;
3. Mübarizəni uzadaraq problemi sosial-siyasi mədəniyyətlərin qarşıdurmasına çevirməklə, problemə yeni nəfəs verilir.

Beləliklə, dini mənsubiyyət və etnik mənşə məsələləri islamofobiya fikrinin sosial-siyasi bazasının formalaşdırılmasında, separatçılıq isə onun icra üsullarında möhkəmlənir.⁶

Müasir terrora, o cümlədən islamofobiya qarşı mübarizə formalarına yanaşma barədə fikirlər müxtəlifdir. *Xüsusi xidmət orqanları* bu işin qabaqlayıcı tədbirlər üzərindən aparılmasını dəstəkləyir və agent cəlb etmə, informasiya-xəbərçilik şəbəkəsini genişləndirmək, müvafiq informasiya bankı yaratmaq işinə, kibertəhlükəsizlik işinin sistem olaraq düzgün təşkil olunmasına üstünlük verirlər. Beləliklə, *ictimai qurumlar* bu mübarizəni insan hüquqlarının qorunması ilə aparılmasını tələb edirlər, hətta ölkənin müvafiq qanunvericilik bazasında bu barədə islahatlar aparılmasını müntəzəm qabardırlar. *Teologiya* isə terrorun dini olmadığı fikrini israr edərək, dini savadın dərinləşdirilməsi

6 İctimai-siyasi gündəmdə ayırımçı fikir təbliğ edərək, onu siyasi kamerton kimi ümumdünya düzəninə qəbul etməyə tendensiyası da nəzərə çarpır. Yəni:

- a. Xristian dini cəmiyyətin ancaq mənəvi məsələlərinə müdaxilə etməyə üstünlük verir, siyasətə, əsasən, “vasitəçi” kimi təsir göstərir;
- b. İslam dini siyasətdə birbaşa və fəal iştirak edir, daxili və xarici siyasətin formalaşmasında mühüm rol oynayır.

2016-cı ilin fevral ayının 12-də Vatikan və Rusiya kilsə liderlərinin Havanada tarixi görüşündə global siyasi problemlərin müzakirəsi kontekstində hər iki kilsə arasında “həmrəylik” və “birliyin” zəruriliyi ifadə edilmiş, həmçinin kilsələrin birliyi ilə yanaşı, siyasi birlik fikri də vurğulanmışdı. Xristian və İslam dininin, ümumiyyətlə, bütün dinlərin politoloji formatda müqayisəli analizi müxalif fikirlər üçün ilham mənbəyidir. Bu fikir həmin ayırımçılığı qabardanlara qarşı ünvanlanmaqla yanaşı, Kubadakı görüşün diqqətlə öyrənilməsinin strateji əhəmiyyətə malik olduğunu da tövsiyə edir.

və yayılması üsulunu antiterror formatının səmərəli metodu kimi dəstəkləməkdədir.

Hazırda İslam coğrafiyası növbəti dəfə özünün ağır dövrünü yaşamaqdadır. Allah, İslam Peyğəmbəri adından ağır cinayətlər törədilir, xoşagəlməz təbliğat aparılır. Öz məqsədlərini “İslamiləşdirən”, mənşəyi, məzhəbi məlum olmayan qurumlar, silahlı dəstələr yaradılır, onların əli ilə ağır cinayətlərə yol verilir. Təəssüf ki, ən məşhur elmi-kütləvi TV proqramlarında (BBC, CNN, Euronews və s.), filmlərdə bütün bunlar bəhanə edilərək «davakar İslam» termini sıx-sıx işlədilir və bəşəriyyətə islamofobiya kompleksi aşılır, İslam dininin müqəddəsləri, rəmzləri təhqir edilir. Xilafətin yenidən bərpası ətrafında tirajlanan uydurmalarla dünya müsəlmanlarına qarşı savaş açmaq bəhanələri ictimailəşdirilir. Dünyanın ayrı-ayrı bölgələrində müsəlman adət-ənənələri, ibadət yerləri aşağılanır, vətəndaş qarşılıqlarını üçün subyektiv səbəblər yaradılır. Paradoks ondadır ki, bugünkü teoloji panoramda Xristianlıq və İslam dini arasında ümumi müddəaların daha çox olduğu vurğulansa da, onlar arasındakı ümumi dəyərlər barədə müsbət elmi fikir mübadilələri aparılsa da, terror məsələlərinə gəldikdə məhz İslam terrorçu din kimi təbliğ olunur, “səbəbkar davakar İslamdır” - deyib, toplum arasında “ilk informasiya” effekti gücləndirilir, “Allahu-Əkbər” alqışı isə terminator səviyyəsinə çatdırılır. Terror aktları İslam dininin adına yazılmamalıdır, xristianların Balkanlarda, Azərbaycanda və s. coğrafiyalarda törətdikləri terror cinayətlərini də Xristian dininin adından təbliğ etmək səhvdir. Bu günahlar, əsasən, beynəlxalq miqyasda mənəviyyətin tənəzzülə uğramağa başlaması səbəbindən irəli gəlir. Teoloq Məhəmməd əl-Qəzali (1917-1996) problemə belə şərh vermişdir: “... Həqiqət bundan ibarətdir ki, dini və ümməti üçün Allahdan qorxmayan insanlar şayiə və zənnin qara buludlarını ətrafa yaymışlar. Söhbət elə şayiə və zəndən gedir ki, onlar müsəlmanları pərən-pərən salan, beyinləri boş təsəvvürlərlə, ardınca da qəlbləri sapqın hisslərlə dolduran gizli səbəb rolunu oynamışdır. Xalq kütlələri, çox təəssüf ki, əsası olmayan müştərək yalanların qurbanıdır”[8].

Beləliklə, cəmiyyətin islamofobiya və “davakar İslam” yanaşmaları, onu beynəlxalq terrorçuluq səviyyəsinə qaldırmaq həvəsi mövcud beynəlxalq hüquq qanunlarına ziddir və müstəqillik illərində Azərbaycan Respublikasının antiterror fəaliyyətində bu istiqamət xüsusi yer tutur. 2016-cı ilin aprel ayının 1-5-i tarixlərində qoşunların təmas nöqtəsində erməni dövlət terrorunun qarşısı Azərbaycan ordusu tərəfindən alındıqdan sonra erməni KİV-inin Azərbaycan tərəfdən İŞİD terrorçularının döyüşdüyünü iddia etməsinə yuxarıda qeyd olunanlar kontekstində ancaq subyektivlik xarakteri kimi yanaşılmamalıdır. Dolayısı ilə Azərbaycan islamofobiya ilə şərlənməkdədir.

Bəzi dairələr İslam dinindəki məzhəblərəarası münasibətlərdən istifadə edərək yumşaq və sərt güc terroru ilə qarşılıqlı yaratmaqda bu gün də maraqlıdır. «Reallıq bundan ibarətdir ki, müsəlmanları bir-biri ilə çəkişən qruplara bölmək istəyənlər bölünmə üçün ağlabatan bəhanə tapmadıqları zaman təfriqə “səbəblər”i uydururlar. Düzgünlük meydanı daraldığından yalan meydanı onlar üçün gen olub!» [8, s. 39.] Həmin dairələrin **dünyəvi dövlətlərdə dindarların hüquqlarının, teokratik dövlətlərdə isə demokratik baxışların qorunması bəhanəsilə dövlətlərin daxili işinə qarışmaq, hərbi güc tətbiq etmək üçün islamofobiya aurası yaratmaq istəyi beynəlxalq şərin sevimli taktikasına çevrilmişdir.**

Problemlə bağlı amillərdən biri də budur ki, İslam dünyası islamofobiyanın yaranmasına və yayılmasına səbəb olan müasir ümumdünya mənəvi tənəzzülünü dərk etsə də, bunun qarşısının alınmasının vacibliyini vurğulasa da, vahid mübarizə strategiyası, xüsusilə də kollektiv surətdə

dini ekstremizm və terrora qarşı mübarizənin istiqamətlərini və formalarını işləyib hazırlamaqda çətinliklərlə üzləşir. Hazırda “İslam terroru” deyilən fikrə qarşı ən səmərəli addım müsəlman dövlətlərinin birləşərək beynəlxalq terrora, o cümlədən islamofobiya anlayışını təbliğ edənlərə qarşı “yumşaq qüvvə” ilə mütəşəkkil mübarizə aparması optimal variant hesab olunur. Yeri gəlmişkən, 2015-ci ilin dekabr ayının 15-də terrora qarşı İslam koalisiyasının yaradılması təşəbbüsü irəli sürülmüşdü [9].

Məhəmməd əl-Qəzali vaxtilə belə bir təklif irəli sürmüşdü: «İxtilafın at oynatdığı bir vaxtda sünniləri, şiə və xariciləri özündə birləşdirən parlament yaradılsa – bunu edənləri bəzən axmaq yerinə qoyurlar – düşünürəm ki, onlar döyüş meydanlarında qılıncı üz-üzə gəlmələrindən, sonrakı nəsillərə heç bir ağıla və imana əsaslanmayan ədavət və intiqam hissi miras buraxmaqdan daha çox İslama yaxın olurlar...» [8, s. 18]. Bu kontekstdə qeyd edək ki, din aliminin birləşmək və parlament üsulu ilə mübarizə aparmaq təklifi İslam dininin məhz demokratik dəyərini bir daha önə çəkir. Belə mövqeyə dəstək qarşı tərəflərdən də gəlməlidir.⁷

Azərbaycan Respublikası terrorla mübarizədə qətiyyətli mövqeyini ABŞ-da törədilmiş 11 sentyabr terror aktlarından sonra bir daha bildirmişdir. Azərbaycan malik olduğu bütün imkanlar daxilində beynəlxalq antiterror koalisiyasının tərkibində fəaliyyət göstərməkdədir. Dünya

7 Qeyd etdiyimiz kimi, 2016-cı ildə Kubanın paytaxtı Havananın Xose Marti hava limanında, nəhayət ki, yəni son 1230 il ərzində ilk dəfə və 55 il hazırladıqdan sonra xristian dünyasının iki kilsəsinin – Vatikan və Rusiya kilsə liderinin tarixi görüşü olmuşdur. «Biz rəqib deyil, qardaş:q: bir-birimizə və xarici aləmə münasibətdə bütün fəaliyyətimizdə bu anlayışdan çıxış etməliyik...» – qənaətinə sədəqət ruhunda keçən görüşdə Suriya, İraq və s. ölkələrdə vətəndaşlar arasında vəziyyətin mürəkkəbləşdiyi, terrorun yayıldığı vurğulanaraq, bütün bunlara qarşı səylərin artırılması ifadə edilmişdir (“Radio Vatikan”). Tarixi görüşdə məqsəd xristianlıq əleyhinə çıxışların qarşısını almaq üçün, həmçinin terrorla mübarizədə vahid koalisiyanın yaradılmasında dini liderlərin də iştirakı məsələsi olmuşdur [10]. Yeri gəlmişkən, hüquq müdafiəçiləri belə bir statistika da dərc etmişlər: hazırda 139 ölkədə xristianofobiya, 121 ölkədə isə islamofobiya mövcuddur [11]. Yəni əslində xristianofobiya daha geniş yayılıb, ancaq mübarizə islamofobiya qarşı aparılır. Havanadakı dini “sammitdə ümumdünya təhlükəsizliyi qarşısında Xristianlığın öz potensialından istifadə etməsi zərurəti vurğulanmışdı. Yekun sənədin (Birgə Bəyanat) ruhundan və üslubundan hiss olunur ki, Yaxın Şərqdə və Şimali Afrikada xristianların öz doğma yerlərindən sıxışdırılıb çıxarılması və qarşıdurmada bəzilərinin ölümü, sekulyar Avropada isə hüquqi və mənəvi ayrı-seçkilik yolu ilə möminlərin sıxışdırılması həm katolik, həm də pravoslav iyerarxiyasını rahatsız etməkdədir (Ermənistan Respublikasından müsəlman əhalinin sıxışdırılıb qovulması faktı da yaddaşlardan silinməməlidir). Dini liderlərin Havana görüşündə mövqelər belə ifadə edilmişdir: müasir şəraitdə Rusiya patriarxlığı həmrəyliyin arxasında siyasi birliyin, dünya xristianlarının hüquqlarını birlikdə müdafiə etməyin tərəfdarıdır, Vatikan isə bu fikirlə yanaşı, kilsələrin də birliyi niyyətində olduğunu kardinal K. Kox vasitəsilə diqqətə çatdırmışdır, amma bir şərtlə – bütünlüklə Roma Papasının rəhbərliyi altında birləşməli [12]. 2016-cı ildə Azərbaycana da səfər edən Roma Papası Fransisk oktyabr ayının 2-də Heydər Əliyev Mərkəzində ictimaiyyətin nümayəndələri qarşısında çıxışında Ermənistan-Azərbaycan, Dağlıq Qarabağ münaqişəsində azərbaycanlıların başına gələn müsibətləri dilə gətirmiş, Ermənistanın dövlət terroruna məruz qalan, əziyyət çəkən xalqın halına acımış, onlarla həmrəylik ifadə etmiş və sülhə çağırış səsləri ucaltmışdır: «...Bu ölkəyə (Azərbaycan Respublikasına. – E.C.) gəldikdə, qanlı münaqişə səbəbindən öz torpaqlarını məcburiyyət qarşısında tərk etmiş, əziyyət çəkən bu qədər şəxslərə böyük vəchlə yaxınlığımı bildirmək istəyirəm. Arzu edirəm ki, beynəlxalq ictimaiyyət öz lazımı yardımını daim göstərsin. Eyni zamanda, yeni mərhələnin başlanmasını mümkün etmək məqsədilə bölgədə sabit sülhün qurulması üçün razılıq doğuran həll variantına nail olmaq naminə hamını əlindən gələni etməyə çağırıram. İnanıram ki, Tanrının himayəsi ilə və tərəflərin xoş iradəsi sayəsində Qafqaz dialoq və danışıqlar yolu ilə bir məkana çevriləcək ki, ziddiyyətlər və fərqlər çözümlənəcək, aradan qalxacaq. Ölkənizə səfəri zamanı müqəddəs II İoann Pavelin gözəl kəlamı ilə desək, qoy, “Şərq ilə Qərbin arasında qapı” olan bu məkana sülhə açıq olsun və digər keçmiş, eləcə də yeni münaqişələrin həlli üçün nümunəyə çevrilsin».

mətbuatında Azərbaycanın beynəlxalq terrorla mübarizəni dəstəklədiyini vurğulayan təbliğat-təşviqat materialları dərc olunur. Bütün bunlar müstəqilliyini yenidən bərpa etmiş Azərbaycan Respublikasının terrorla mücadiləsində yeni səhifədir.

ƏDƏBİYYAT

1. Sahih-i Muslim. Deccalın kıssası, sifəti və beraberində bulunacaq şeylər babı.2937-ci hədis.
2. Muəmməd Əbdül Ğəffar əl-Şərif. Dini ekstremizm. Onun səbəbləri və aradan qaldırılması yolları (problemə şəriət yönümündən baxış. B.: “İdrak” İctimai Birliyi, 2009.
3. <http://www.quran.az>
4. Мюллер А. История ислама. От мусульманской Персий до падения мусульманской Испании: пер с нем. М.:ООО «Издательство Астр ель», 2004, с.133 – 157.
5. Згурский Г.В. Словарь исторических терминов / Г.В. Згурский, под ред. С.Н. Смоленского. – М.: Эксмо, 2008, с.49.
6. Дафтари Ф. Краткая история исмаилизма: Традиции мусульманской общины. Пер. с англ. Л.Р. Додыхудоевой, Л.Н. Додыхудоевой. М.: ООО «Издательство АСТ»: «Ладомир», 2004, с.28 – 29; 129 – 138.
7. <https://golosislama.com/news.php?id=34074>
8. Мəhəmməd əl-Qəzali. Məzhəb ixtilafı haqda yeni söz. B.: “İdrak” İctimai Birliyi, 2010, s.35.
9. <https://metbuat.az/news/460031/200-minlik-islam-ordusunun-qerargahi-qurulur.html>
10. «РПЦ призывает Ватикан встать на защиту христиан» // «Известия», 10 февраля 2016г.
11. «Международная жизнь», март, 2016, с.2.
12. «Наука и религия», 2016, № 3, с.6 – 7.

Эльчин Джаббаров

**БОРЬБА С ИСЛАМОФОБИЕЙ В КОНТЕКСТЕ
«РЕЛИГИЯ И ТЕРРОР»**

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается тенденция укрупнения современного террора в контексте «религия и террор», а также социально-политические факторы его исламофобского направления. Научно-теоретическая позиция базируется на антитеррористических вопросах, в которых рассматриваются основные особенности борьбы с исламофобией.

Elchin Jabbarov

**THE FIGHT AGAINST ISLAMOPHOBIA IN THE CONTEXT OF
«RELIGION AND TERROR»**

ANNOTATION

The article considers the trend of consolidation of modern terror in the context of «religion and terror», as well as the socio-political factors of its Islamophobic direction. The scientific position is formulated on the basis on antiterrorist issues that address the main features of the fight against Islamophobia.